

Крикунова Виктория Николаевна - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и анализа, Государственное высшее учебное заведение «Херсонский государственный аграрный университет» (г. Херсон, ул. Стретенская, 23)
E-mail: krykunova_vm@yahoo.com

Стаття надійшла до редакції 11.07.2018 р.

Фахове рецензування: 03.08.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Крикунова В. М. Чинники та стимули розвитку органічного сегмента аграрного виробництва в країнах світу. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С. 16 – 27.

*

УДК 338.3:637.12:631.1.027

В.В. РОССОХА, доктор економічних наук, професор
О.А. ПЕТРИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

Виробництво і розподіл молока за обсягами та якісними і ціновими характеристиками

Мета статті - провести порівняльний аналіз виробництва й самозабезпечення молоком регіонів України, динаміки закупівлі молока та впливу обсягів реалізації, якості і закупівельних цін на ефективність його виробництва.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: статистичний - для визначення часток у сукупності, графічний - для розподілу регіонів за рівнем самобезпеченості молоком, рядів динаміки надходження молока на переробні підприємства, групування - для визначення впливу обсягів реалізації і рівня товарності на ефективність виробництва молока, порівняльний аналіз - для аналізу середніх закупівельних цін та закупівельних цін за ґатунками молока в динаміці.

Результати дослідження. Встановлено регіони з високим, достатнім і низьким рівнем самозабезпечення молоком, зміни у структурі постачання молока на молокозаводи сільськогосподарських підприємств і господарств населення. Обґрунтовано вплив обсягів реалізації і рівня товарності молока у сільськогосподарських підприємствах на ефективність його виробництва. Проаналізовано середні закупівельні ціни на молоко від сільськогосподарських підприємств і господарств населення, залежність ціни на молоко від його ґатунку, базисні показники молока та рівень середньомісячних закупівельних цін на молоко в країнах світу за його базисними показниками в Україні.

Елементи наукової новизни. Виявлено зміни у структурі виробництва й постачання молока на переробку сільськогосподарських підприємств і господарств населення. З'ясовано, що середньомісячні ціни на молоко в Україні за вітчизняними базисними показниками в окремі періоди вищі, ніж в інших країнах світу.

Практична значущість. Визначено регіони, де органам державної влади і місцевого самоврядування необхідно приділити увагу створенню умов для розв'язання проблеми самозабезпечення молоком. Доведено, що ефективність молока у сільськогосподарських підприємствах залежить від масштабу виробництва, обсягів постачання на молокозаводи і якості реалізованої продукції. Табл.: 7. Рис.: 2. Бібліогр.: 10.

Ключові слова: молоко; виробництво; розподіл; самозабезпечення; постачання; обсяг реалізації; ціна; якість; ефективність.

Россоха Володимир Васильович - доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування ННЦ «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

Петриченко Олександр Анатолійович - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аналізу та статистики, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3).

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Постановка проблеми. Виробництво молока в Україні пов'язане з проблемами зміни його структури, зниженням обсягів, якісних характеристик і конкурентоспроможності продукції. Водночас молочна галузь поступово переходить до товарної спеціалізації,

концентрації та інтенсифікації виробництва, що сприяє підвищенню її економічної ефективності. На ринку молока посилюється конкуренція між суб'єктами господарювання. Високотоварне виробництво характеризується ефективністю і конкурентоспроможністю продукції, а низькотоварне - низкою об'єктивних і суб'єктивних труднощів. За-

© В.В. Россоха, О.А. Петриченко, 2018

порукою успіху за цих умов стає ринкова орієнтація виробництва молока, раціональна пропорційність виробничо-збутової діяльності, збалансованість між попитом і пропозицією, узгодження товарної, цінової, комунікаційної та збутової політик підприємств. Комерційний успіх суб'єктів господарювання на ринку молока визначається каналами розподілу, обсягами реалізації, якісними характеристиками і закупівельними цінами, а ринкова ніша для них окреслюється в динамічну, затребувану, стабільну, ефективну та перспективну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми молочної галузі висвітлюються у працях багатьох науковців. Динаміку регіонального розвитку молочного скотарства, обсягів, цін і каналів реалізації та споживання молока на 1 особу досліджує І.С. Гурська [5]. Конкретизацію регіональних рівнів продовольчого ринку, зокрема молока та молокопродуктів, суперечності, що виникають при реалізації заходів забезпечення продовольчої незалежності регіонів, визначає К.Б. Козак [8]. Аналітичне дослідження ринку, обсягів та ефективності виробництва молока з окресленням пріоритетних завдань щодо цінової політики проводять В.І. Аранчій, Л.О. Дрогань-Писаренко, А.І. Рудич [3]. Проблеми розвитку молочного скотарства, що включають зміни структури поголів'я корів у господарствах та обсягів виробництва молока в Україні та регіонах, основні причини зниження ефективності виробництва молока вивчає Л.С. Іванова [7]. Процеси формування сировинної бази у молокопродуктовій галузі, виробництва та споживання молока, взаємодії виробників молока з молокопереробними підприємствами опрацьовує О. В. Аксьонова [2]. Динаміку регіонального виробництва молока на 1 особу в усіх категоріях господарств, реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами, цінову ситуацію на ринку молока глибоко аналізують учені ННЦ «Інститут аграрної економіки» О.М. Шпичак, О.В. Боднар та ін. [1, 3-9]. Проблема скорочення поголів'я корів, обсягів виробництва, споживання молока та молокопродуктів населенням, закупівельних цін на молоко займається Т.М. Гамма [4]. Основні тенденції виробництва та переробки молока в Україні та Вінницькій області, якісно-цінові характеристики молока, напрями розвитку молочної галузі за сучасних умов

господарювання розглядає Ю.Є. Шклярчук [10]. Напрями адаптації молочної галузі України до європейського інтеграційного процесу, динаміку надходження молока на переробні підприємства, баланс попиту і пропозиції на ринку молока, ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах здійснюють С.В. Тивончук, Я.О. Тивончук [9]. Вплив маркетингового мікросередовища на ефективність діяльності аграрних підприємств та виявлення можливостей реалізації їх ресурсного потенціалу обґрунтовує О.М. Демчук [6]. Викладені у працях цих дослідників наукові результати мають важливе значення для розвитку молочної галузі агропромислового виробництва України. Водночас недослідженими залишаються проблеми розподілу регіонів щодо самозабезпеченості молоком, надходження молока на переробні підприємства, впливу обсягів реалізації на ефективність виробництва молока, середніх закупівельних цін на молоко та з урахування його якісних характеристик, порівняння середньомісячних цін на молоко у різних країнах світу.

Мета статті - провести порівняльний аналіз виробництва й самозабезпечення молоком регіонів України, динаміки закупівлі молока та впливу обсягів реалізації, якості й закупівельних цін на ефективність його виробництва.

Виклад основних результатів дослідження. На відміну від молочного поясу в США, виробництво молока в Україні поширено по всій території країни. Процеси становлення ринкових відносин, реструктуризації сільськогосподарських підприємств, подібнення і приватизації земельних та майнових комплексів внесли зміни у розвиток молочної галузі. Навколо великих індустриальних міст припинили свою діяльність овочемолочні радгоспи. Колективні господарства почали згортати збиткову молочну галузь, а молокозаводи - потерпати від нестачі сировини. Основними постачальниками на ринку молока стали господарства населення, що зумовило коливання в організації системи заготівель сировини.

Однак при загальному зменшенні обсягів молока на 24,3 % за 2005-2016 рр. структура його виробництва почала зміщуватись у бік сільськогосподарських підприємств, які на 4,8 % збільшили обсяги при зменшенні на 31,0 % господарствами населення, а також на 33,8 % закупівлі молока переробниками,

його реалізація сільськогосподарськими підприємствами підвищилася на 37,2 %, а господарствами населення, навпаки, знизилася на 64,7 %, що свідчить про позитивні зрушення у молочної галузі.

Молочним скотарством традиційно займаються сільськогосподарські товаровироб-

ники усіх категорій господарств у всіх регіонах України, але обсяги виробництва і споживання молока в них залежать від багатьох чинників і мають істотні розбіжності (табл. 1).

1. Рівень самозабезпеченості молоком у регіонах України у 2016 р., %

Показники	Виробництво, тис. т	Внутрішнє використання, тис. т		Рівень самозабезпеченості, %
		споживання	на корм	
Україна	10381,5	8942	1069	103,7
<i>Області</i>				
Вінницька	853,6	327,3	78,8	210,2
Волинська	412,4	218,8	60,0	147,9
Дніпропетровська	319,5	663,5	28,7	46,2
Донецька	192,8	720,4	20,7	26,0
Житомирська	566,6	272,2	57,6	171,8
Закарпатська	320,4	288,4	36,3	98,7
Запорізька	259,5	317,7	36,6	73,2
Івано-Франківська	466,8	388,7	51,3	106,1
Київська	438,0	1030,7	32,9	41,2
Кіровоградська	307,7	196,6	36,0	132,3
Луганська	123,8	304,0	18,2	38,4
Львівська	543,2	589,8	60,8	83,5
Миколаївська	341,6	245,4	42,8	118,5
Одеська	363,3	449,1	45,1	73,5
Полтавська	796,5	312,2	55,6	216,6
Рівненська	437,2	236,5	55,4	149,8
Сумська	414,6	216,0	33,9	165,9
Тернопільська	453,5	261,0	40,7	150,3
Харківська	529,5	650,2	63,3	74,2
Херсонська	296,1	225,9	30,6	115,4
Хмельницька	589,6	290,3	66,2	165,4
Черкаська	519,0	273,5	36,6	167,4
Чернівецька	286,8	228,2	32,2	110,1
Чернігівська	549,5	235,6	48,7	193,3

Джерело: Розроблено авторами за даними інформаційної бази ННЦ «ІАЕ».

За даними табл. 1, у 2016 р. частка виробленого в Україні молока, що використовується на внутрішнє споживання у галузі молочної скотарства, становила 10,2 %, на споживання населення - 86,1 %. Отже, країна повністю забезпечує попит внутрішнього споживання і має можливість реалізувати молоко на зовнішньому ринку.

У досліджуваному періоді до областей з найвищим рівнем самозабезпечення молоком належать Полтавська і Вінницька, де частки внутрішнього використання валового надою молока на корм сягають відповідно 7,0 і 9,2 %, для споживання населення - 39,2 і 38,3 %, а регіони мають можливість поставляти на інші ринки 53,8 і 52,4 % виробленого молока відповідно.

Водночас Дніпропетровська область задовольняє потреби у молокопродукції на

46,2 %, Донецька - на 26,0, Закарпатська - на 98,7, Запорізька - на 73,2, Київська - на 41,2, Луганська - на 38,4, Львівська - на 83,5, Одеська - на 73,5, Харківська - на 74,2 % (рис. 1).

У 2016 р. молокопереробними підприємствами було закуплено 3710 тис. т сирого молока, що в 1,5 раза менше, ніж у 2006 р. Водночас від сільськогосподарських підприємств надійшло 2512 тис. т молока, або майже в 1,4 раза більше, а від господарств населення - 1198 тис. т, що у 2,8 раза менше порівняно з 2006 р. Якщо у 2006 р. частка сільськогосподарських підприємств у обсягах закупівлі сирого молока становила 32,6 %, то у 2016 р. вона збільшилася до 67,7 %, а частка господарств населення за цей період зменшилася від 60,5 до 32,3 % відповідно (табл. 2).

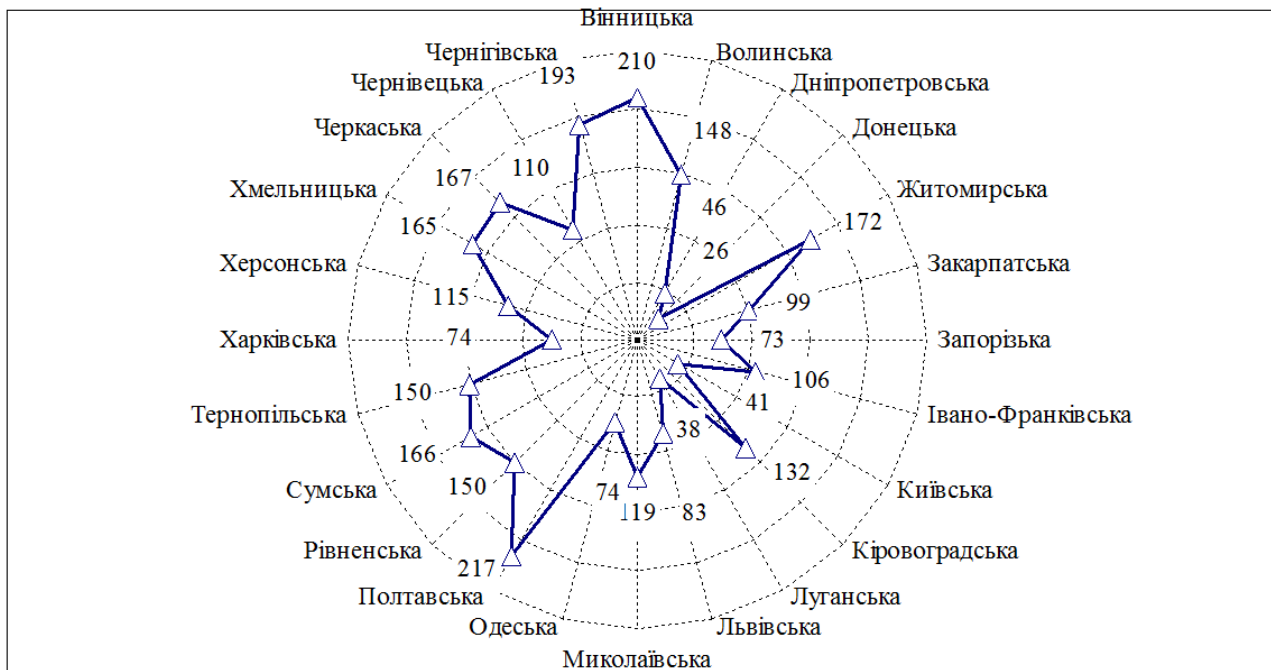

Рис. 1. Розподіл регіонів України за самозабезпеченістю молоком, 2016 р.

Джерело: Розроблено авторами.

2. Динаміка надходження молока на переробні підприємства України, тис. т

Показники	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Молоко та молочні продукти, всього	-	-	-	-	3760	4615	4716	4570	4647	4251	4183
Закуплено	5607	6029	5397	4671	3716	4547	4692	4545	4617	4090	3710
у тому числі від с.-г. підприємств,	1831	1671	1719	1867	1463	2030	2278	2325	2428	2413	2512
%	32,6	27,7	31,8	40,0	39,4	44,6	48,5	51,2	52,6	59,0	67,7
від господарств населення,	3393	3848	3340	2550	2000	2155	2007	1824	1737	1346	1198
%	60,5	63,8	61,9	54,6	53,8	47,4	42,8	40,1	37,6	32,9	32,3
від інших госпструктур	384	510	338	254	253	362	407	396	452	331	-
Вироблено підприємствами переробки, %	-	9,4	8,9	14,6	10,6	8,7	9,6	19,2	22,7	23,6	32,1

Джерело: Розроблено авторами.

Аналіз даних табл. 2 вказує на зменшення впливу чинника дрібнотоварного виробництва на сегменті ринку молокопереробної промисловості. Надходження на переробку молока, виробленого переробними підприємствами, свідчить про поступову консолідацію виробників і переробників. Якщо у 2007 р. частка власної продукції молокопереробників становила 9,4 % у загальному обсязі переробки, то у 2016 р. її частка зростає до 32,1 %, або на 22,7 в.п.

Водночас масштаби збуту молока молокопереробним підприємствам впливають також і на результати виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Аналіз даних табл. 3 показує, що при збуті 46,6 т сирого молока на 1 господарство у I групі з часткою в реалізації 0,4 % у досліджуваних підприємствах товарність продукції в середньому становить 39,1 %, а збиток 27 тис. грн. Зі збільшенням обсягу реалізації у II групі підприємств до 165,8 т (1,4 %) товарність молока підвищується до 82,7 %, ціна реалізації 1 ц молока порівняно з I групою - на 26,7 грн (6,5 %), а витрати на його збут скорочуються на 12,7 грн (21,0 %). При зменшенні збитків щодо I групи у 2,1 раза рівень збитковості у II групі підприємств знизився на 5,1 в.п.

3. Вплив обсягів реалізації на ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах України, 2016 р.

Показники	Групи господарств за обсягами реалізації молока, ц							Усього
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
	до 1 000	1 001-2 500	2 501-5 000	5 001-10 000	10 001-25 000	25 001-50 000	понад 50 000	
Кількість господарств у групі	190	197	235	268	336	142	103	1471
Поголів'я на 1 господарство, гол.	42	74	129	226	322	580	1547	315
Виробництво молока на 1 господарство, ц	1190	2004	4142	8087	17285	38544	106466	17681
Реалізовано на 1 господарство, ц	465	1658	3670	7306	15883	36091	101625	16428
Частка групи у реалізації, %	0,4	1,4	3,6	8,1	22,1	21,2	43,3	100,0
Надій від 1 корови, кг	2805	2706	3218	3571	5376	6643	6882	5613
Виробничі витрати на 1 голову, грн	1119 2	1156 7	13566	15157	22952	28756	30220	24287
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	399,0	427,4	421,6	424,5	426,9	432,9	439,1	432,7
Виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	412,0	427,6	418,5	420,4	427,2	423,6	442,7	432,2
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	472,7	475,5	454,6	464,1	466,2	469,1	487,8	475,7
Витрати на збут 1 ц молока, грн	60,6	47,9	36,1	43,7	39,0	45,5	45,1	43,5
Ціна реалізації, грн за 1 ц	413,7	440,4	474,8	504,4	543,6	567,8	592,9	562,6
Одержано прибутку, всього на 1 господарство, тис. грн	-27	-58	74	294	1229	3562	10686	1427
Рентабельність, %	-12,5	-7,4	4,4	8,7	16,6	21,0	21,6	18,3

Джерело: Розроблено авторами.

Водночас підвищення частки реалізації молокопродукції від 3,6 % у III групі до 43,3 % у VII групі прибуткових підприємств пов'язано зі збільшенням надою на корову майже на 3,7 т (2,1 раза), виробничих витрат на 1 голову - на 16,6 тис. грн (2,2 раза), 1 ц виробничої собівартості і реалізованої продукції - на 17,5 (4,2) і 24,2 грн (5,8 %), повної собівартості реалізованої продукції і витрат на збут - на 33,2 (7,3) і 9 грн (24,9 %) відповідно. Утім зростання ціни реалізації молока на 118,1 грн, або на 24,9 % у VII групі досліджуваних підприємств порівняно з III групою, забезпечило підвищення рівня рентабельності на 17,2 в.п. та прибутковості

господарювання майже на 10,6 млн грн, або у 144,4 раза. Отже, значні переваги отримують господарства за реалізації понад 5 тис. т і товарності 95,5 % виробленого молока.

Оскільки закупівельні ціни формуються ринковим середовищем залежно від попиту і пропозиції, то вплив товаровиробників на поточну кон'юнктуру ринку молока обмежений. Вищу ціну на молоко можна одержати за збільшення обсягу його продажу, бо при цьому знижуються витрати на логістику. Водночас на ціну молока впливає його якість. Однак у динаміці закупівельні ціни на сире молоко мають значні коливання (табл. 4).

4. Середня ціна закупівлі молока у динаміці, грн/т

Показники	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього молока	933	1493	1632	1647	2491	2736	2386	2955	3117	3771	4713
у тому числі від с.-г. підприємств, грн	1138	1728	2107	1960	2870	3093	2690	3337	3499	4216	5277
дол. США	225,3	342,2	417,2	254,5	358,8	386,6	336,3	417,1	294,0	175,7	211,1
від господарств населення, грн	808	1370	1368	1395	2170	2310	1905	2351	2425	2841	3530

дол. США	160,0	271,3	270,9	181,2	271,3	288,8	238,1	293,9	204,0	118,4	141,2
від інших госпструктур	1063	1652	1817	1874	2837	3275	3060	3495	3728	4309	-
Ціна господарств населення до ціни с-г. підприємств, %	71,1	79,3	64,9	71,2	75,6	74,7	70,8	70,4	69,3	67,4	66,9

Джерело: Розроблено авторами.

Аналіз даних табл. 4 свідчить, *по-перше*, про підвищення закупівельних цін на молоко у динаміці. Так, за період 2006-2016 рр. закупівельні ціни на сире молоко від сільськогосподарських підприємств збільшилися від 1138 до 5277 грн/т, або у 4,6 раза, а від господарств населення - від 808 до 3530 грн/т (4,4 раза).

По-друге, закупівельні ціни на молоко сільськогосподарських підприємств у динаміці перевищують ціни на продукцію господарств населення. У 2006 р. вони були вищими у 1,4 раза, а у 2016 р. - у 1,5 раза. За досліджуваний період розбіжність у закупівельних цінах господарств населення із сільськогосподарськими підприємствами становила 4,2 в.п.

По-третє, на ціни закупівлі молока значно впливають девальваційно-інфляційні процеси. Якщо номінальна ціна на молоко у динаміці має тенденцію до збільшення, то реальна ціна (дол. США) має інший напрям змін - найвища ціна для сільськогосподарських підприємств і господарств населення у 2013 р. сягала 417,1 і 293,9 дол. США/т, а найнижча у 2015 р. - 175,7 та 118,4 дол.США/т відповідно. У сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення за 2006-2013 рр. закупівельні ціни у дол. США збільшилися у 1,8 раза, а за 2006-2016 рр. вони знизилися у 1,07 і 1,13 раза відповідно. Однак якість молока, зданого на переробку, в динаміці підвищується (табл. 5).

5. Закупівля молока в сільськогосподарських підприємств молокозаводами за ґатунками ДСТУ 3662-97 у динаміці

Показники	Роки										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього, тис. т	1764	1615	1643	1788	1794	1919	2160	2183	2298	2287	2375
за базисною жирністю	1830	1671	1719	1867	1890	2030	2278	2314	2428	2413	2512
у т. ч. екстра,	0,0	0,0	4,3	36,2	82,8	113,2	120,5	227,0	223,2	247,6	366,4
%	-	-	0,2	1,9	4,4	5,6	5,3	9,8	9,2	10,3	14,6
вищого ґатунку,	344,4	430,1	483,9	542,4	592,4	669,2	710,5	797,8	820,7	849,9	923,0
%	18,8	25,7	28,2	29,1	31,3	32,9	31,2	34,5	33,8	35,2	36,7
першого ґатунку,	1256,2	1100,1	1081,8	1163,2	1120,1	1156,9	1311,4	1172,1	1250,5	1196,9	1056,0
%	68,6	65,9	62,9	62,3	59,3	57,0	57,6	50,6	51,5	49,6	42,0
другого ґатунку,	184,5	114,7	120,3	106,2	78,0	83,0	127,9	113,6	128,7	113,0	160,2
%	10,1	6,9	7,0	5,7	4,1	4,1	5,6	4,9	5,3	4,7	6,4
неґатункове,	45,3	25,7	28,4	19,1	17,1	7,7	7,4	3,7	5,2	5,3	6,3
%	2,5	1,5	1,7	1,0	0,9	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3
при 10° С,	968	1063	1130	1281	1284	1344	1476	1610	1648	1652	1760
%	54,9	65,8	68,8	71,7	71,6	70,1	68,3	73,7	71,7	72,2	74,1
жирність, %	3,53	3,52	3,56	3,55	3,58	3,60	3,59	3,60	3,59	3,59	3,60
білок, %	-	-	-	-	-	-	-	-	3,07	3,05	3,06

Джерело: Розроблено авторами.

За даними табл. 5, закупівля молокозаводами сирого молока у сільськогосподарських підприємствах збільшилася у 2016 р. порівняно з 2006 р. у понад 1,3 раза, а за базовою жирністю - у 1,4 раза, оскільки жирність молока за цей період підвищилася на

0,07 в.п. У загальній масі залученого до переробки молока з 2006 по 2016 р. частка екстра підвищилася на 14,6 %, вищого ґатунку - на 17,9 в.п., а першого і другого ґатунку та неґатункового зменшилася відповідно на 26,6, 3,7 і 2,2 в.п. Водночас за цей період

на 19,2 в.п. збільшилася частка молока, охолодженого до 10°C. Отже, за європейськими нормами переробники закупили у 2016 р. 51,3 %, що становить 1289,4 тис. т загальної маси молока порівняно з 18,8 % (344,4 тис. т) у 2006 р., або у 3,7 раза більше. Молоко екстра сільськогосподарські

підприємства почали поставляти переробникам з 2008 р.

У 2016 р. молокозаводами було закуплено у господарств населення 1161,4 тис. т сирого молока, що у 1,8 раза менше, ніж у 2011 р. За базисною жирністю закупівля молока переробниками за період з 2011 по 2016 рр. зменшилася у 1,8 раза (табл. 6).

6. Динаміка закупівлі молока переробниками у господарств населення за ґатунками ДСТУ 3662-97

Показники	Роки					
	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Маса молока, усього т	2093932	1953776	1726614	1699115	1311513	1161395
за базисною жирністю	2155325	2007242	1780053	1737006	1346066	1197736
у т. ч. екстра,	-	-	-	-	34	66
%	-	-	-	-	0,0	0,0
вищого ґатунку,	7627	4356,0	1223	1655	995	611
%	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
I ґатунку,	520526	340794	222914	205223	119195	107758
%	24,1	17,0	12,5	11,8	8,8	9,0
II ґатунку,	1572635	1507744	1479031	1451560	1162860	1028219
%	73,0	75	83,1	83,6	86,4	85,8
неґатункове,	54537	154348	76885	78568	62982	61082
%	2,5	7,7	4,3	4,5	4,7	5,1
охолодженого до 10° С,	789707	718281	635382	805381	629177	489386
%	37,7	36,8	36,8	47,4	48,0	42,1
жирність, %	3,50	3,49	3,51	3,48	3,49	3,51
білок, %	-	-	-	2,93	2,92	2,93

Джерело: Розроблено авторами.

Аналіз даних табл. 6 свідчить, що за якісними показниками молоко у господарствах населення має істотні відмінності з сільськогосподарськими підприємствами. У 2015 р. переробними підприємствами закуплено у господарств населення 34 т, а у 2016 р. - 66 т молока екстра. Водночас у 2016 р. порівняно з 2011 р. обсяг поставленого на переробку господарствами населення молока вищого ґатунку зменшився у 12,5 раза, або на 0,3 в.п., молока першого ґатунку - у 4,8 раза, що становить 15,1 в.п.

Значна частка купівлі молокозаводами у господарств населення сировини що у 2011 р. становила 73,0 %, припадає на молоко другого ґатунку. У динаміці 2011-2016 рр. обсяг поставленого господарствами населення переробникам такого молока зменшився у 1,5 раза, а його частка у загальній масі підвищилася до 85,8 %, або на 12,8 в.п., що пояснюється зниженням загального обсягу його закупівлі. При збільшенні у 1,1 раза обсягу закупівлі молокозаводами неґатункового молока, його частка підвищилася у 2016 р. порівняно з 2011 р. до 5,1 %, або на 2,6 в.п. Загальне зменшення у

1,6 раза закупівлі охолодженого до 10°C молока супроводжується збільшенням його частки на 4,4 в.п.

Слід зазначити, що вміст жиру і білка у закупленому переробниками молоці у сільськогосподарських товаровиробників усіх категорій господарств, відчутно поступаються показникам у провідних країнах світу (рис. 2).

Серед країн світу найвищих показників жирності й білковості молока, що відповідно становлять 4,2 та 3,4 %, досягли Нідерланди, Фінляндія і Нова Зеландія. Білорусія випереджає Україну за жирністю молока, а Польща - й за вмістом у молоці білка.

Безумовно, що закупівельні ціни на сире молоко у країнах світу різні й постійно змінюються, тому беруть, як правило, середні показники. При визначенні і порівнянні середньомісячних цін на молоко в аналізованих країнах світу у перерахунку на гривні за базисними показниками жирності 3,4 % і білковості 3,0 % молока в Україні установленно, *по-перше*, повсюдне щомісячне коливання цін на сире молоко, а, *по-друге*, що ціни на молоко в Україні не найнижчі серед країн світу (табл. 7).

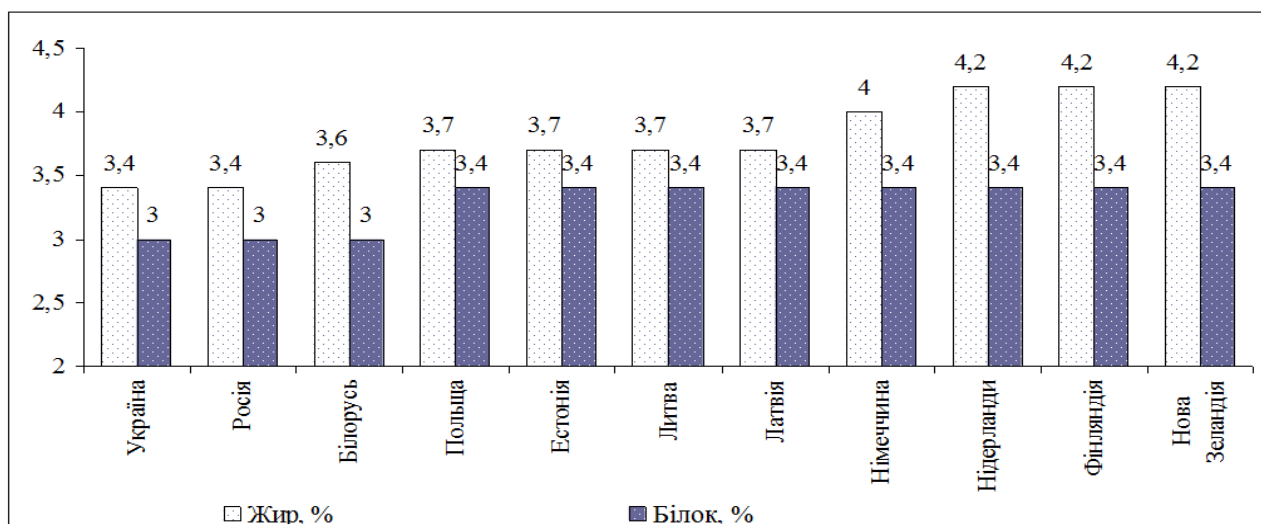

Рис. 2. Базисні показники молока у країнах світу

Джерело: [http://old.milkua.info/uk/avgmilkprices/].

7. Середньомісячні ціни на молоко у країнах світу за базисними в Україні показниками, грн/т*

Рік	Місяць	Україна	Росія	Польща	Естонія	Литва	Латвія	Німеччина	Нідерланди	Фінляндія	Нова Зеландія
2011	Квітень	2686	4041	3858	3757	4220	3581	4261	4025	4322	3707
	Березень	2768	4327	3671	3779	4066	3387	4100	3891	3970	3478
2012	Червень	3060	3150	2598	2756	2029	2472	2694	2375	3359	2273
	Травень	3186	3500	2306	2926	2115	2707	2823	2481	3302	2459
2013	Серпень	3619	3737	3264	3486	2778	3158	3550	3679	3979	3470
	Липень	3577	3669	3092	3467	2691	3090	3428	3377	3714	3236
2014	Жовтень	4037	6290	5791	4991	3854	4560	6743	8126	8805	6576
	Вересень	4007	6529	5850	4946	3807	4594	4593	8286	8842	6996
2015	Грудень	4147	5754	6872	5710	4716	5549	7419	6605	9265	5285
	Листопад	4094	6642	6575	5629	4553	5292	7405	7186	9437	5109
2016	Лютий	5492	11208	5431	9006	8176	6404	7543	9753	9641	6781
	Січень	5458	10078	5396	8233	7408	5903	6956	8986	8675	6473

Джерело: [http://old.milkua.info/uk/avgmilkprices/].

Дані табл. 7 показують, що в березні-квітні 2011 р. найнижчі ціни на молоко серед аналізованих країн були в Україні. У Росії у березні, а у Фінляндії у квітні ціни на сире молоко були вищими за українські у 1,6 раза. У травні-червні 2012 р. порівняно з Литвою ціна на молоко в Україні була вищою у 1,5 раза, у серпні-липні 2013 р. - у 1,3, а у жовтні-вересні 2014 р. - у 1,1 раза. Найнижчими ціни на сире молоко в Україні були також у листопаді-грудні 2015 р. Порівняно з найвищими цінами, що у цей період були у Фінляндії, в Україні вони були нижчими у 2,3 і 2,2 раза відповідно. У січні-лютому 2016 р. російські ціни на молоко перевищували українські у 1,8 і 2,0 раза відповідно.

Висновки. У 2016 р. розмах варіації між *max* і *min* самозабезпечення молоком у регіо-

нах України становив 1,9 раза. Переробними підприємствами закуплено порівняно з 2006 р. молока на 33,8 % менше. У структурі реалізації молока частка сільськогосподарських підприємств становила 67,7 %, а господарств населення - 32,3 %. Порівно з 2006 р. у сільськогосподарських підприємствах частка молока збільшилася на 35,1 в.п., а господарств населення зменшилася на 28,2 в.п. Із підвищенням товарності молока від 39,1 до 92,8 %, обсягів реалізації від 46,5 до 1642,8 т, рентабельність виробництва у сільськогосподарських підприємствах зростає на 30,8 в.п., а прибутку - на 1454 тис. грн.

При підвищенні середньої закупівельної ціни на молоко за 2006-2016 рр. у 5,1 раза, в еквіваленті до дол. США ціна збільшилася на 2,1 %. Середні закупівельні ціни на моло-

ко від господарств населення у 2006 р. сягали 71,1 %, а в 2016 р. 66,9 % ціни молока від сільськогосподарських підприємств. Підвищення середніх закупівельних цін на молоко значною мірою пов'язано зі змінами структури якісних показників реалізованої продукції, збільшенням частки молока екстра і вищого гатунку у сільськогосподарських підприємствах від 18,8 у 2006 р. до 51,3 % у 2016 р. Однак за вмістом жиру і білка молоко українських товаровиробників відчутно гірше за показники провідних країн світу. Середньомісячні закупівельні ціни на молоко за базисними в Україні показниками у літньо-осінній період 2012-2014 рр. були вищими, ніж у Литві, а у зимовий період 2016 р. - вищими, ніж у Польщі.

Криза у молочній галузі спонукала виробників молочної продукції до згуртованості. Консолідація між виробниками молока і переробникам відбувається переважно на за-

садах договірних відносин. При об'єднанні товаровиробників у пули і створенні молочарських кооперативів для гуртового збуту молока молокозаводи надають їм охолоджувачі молока, беруть на себе витрати за облаштування молокоприймальних пунктів. Таке співробітництво дає можливість цілеспрямовано формувати й поставляти на переробку великі обсяги якісної молочної сировини.

На вищому рівні кооперації прибуток від реалізації готової молокопродукції пропорційно розподіляється між переробниками і виробниками молока. Кожен з них має свою частку від кінцевих результатів виробництва. За цим принципом поставляється молоко з ТОВ «Кишценці» і «Дзензелівське» (Черкаська обл.) на Тернопільський молокозавод. Отже, відносини між консолідованими товаровиробниками молочної галузі потребують подальшого наукового обґрунтування.

Список бібліографічних посилань

1. Аналіз поточної кон'юнктури і прогноз ринків тваринницької продукції в Україні / Шпичак О. М. та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 304 с.
2. Аксьонова О. В. Формування сировинної бази у молочнопродуктовій галузі: регіональний аспект. *Вісник ЖНАЕУ*. 2010. № 1. С. 209-217.
3. Аранчій В. І., Дрогань-Писаренко Л. О., Рудич А. І. Аналітична оцінка та екстраполяція функціонування ринку молокопродукції. *Економічний аналіз*. 2014. Т. 20. С. 14-22.
4. Гамма Т. М. Забезпечення продовольчої безпеки на ринку молока та молочної продукції. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/376> (дата звернення: 22.03.2018).
5. Гурська І. С. Розвиток регіонального ринку молока і молочної продукції. URL : <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/viewFile/238/217> (дата звернення: 22.03.2018).
6. Демчук О. М. Вплив факторів мікросередовища ринку молока на діяльність аграрних підприємств. *Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2015. № 1(29). С. 207-215.
7. Іванова Л. С. Організаційно-економічні засади виробництва молока в Україні. *Економіка та управління АПК*. 2013. Вип. 11(106). С. 154-159.
8. Козак К. Б. Пріоритетні сфери й механізми забезпечення продовольчої безпеки регіонів. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 4(24). С. 3-9.
9. Тивончук С. В., Тивончук Я. О., Павлоцька Т. П. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 25-31.
10. Шклярчук Ю. Є. Сучасний стан та тенденції виробництва і переробки молока в Україні та Вінницькій області. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5899> (дата звернення 22.03.2018).

References

1. Spyhak, O.M., Bodnar, O.V., Pashko, S.O., Didenko, N.I., Klimentenko, M.V., Kopytets, N.H., et al. (2017). *Analiz potohnoy konunktury i prohnnoz ryнкiv tvarynyzskoy produktsiy v Ukraini* [Analysis of current conjuncture and prognosis of markets of livestock products in Ukraine]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
2. Aksonova, O.V. (2010). Formuvannya syrovynnoy bazy u molokoproduktsivniy haluzi [Forming of raw base in milk to dairy sector: regional aspect]. *Visnyk ZNAEU*, 1, pp. 209-217 [In Ukrainian].
3. Aranchiy, V.I., Drohan-Pysarenko, L.O., & Rudich, A.I. (2014). Analitichna ozinka ta ekstrapolazia funkcionuvannya rynku molokoproduktsiy [Analytical appraisal and extrapolation of dairy market function]. *Ekonomichnyy analiz*, 20, pp. 14-22 [In Ukrainian].
4. Gamma, T.M. (2013). Zabezpechennya prodovolhoi bezpeky na rynku moloka ta molohnoy produktsiyi [Providing of food security at dairy market]. Retrieved from: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/376> [In Ukrainian].
5. Hurska, I.S. (n.d.). Rozvytok regionalnoho rynku moloka i molohnoy produktsiyi [Development of regional milk and dairy market]. Retrieved from: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/viewFile/238/217> [In Ukrainian].
6. Demchuk, O.M. (2015). Vplyv faktoriv mikroseredovyscha rynku moloka na diynnist ahrarnykh pidpryemstv [Influence of macro environment factors of dairy market to agrarian enterprises activities]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriyskoho agrotekhnologichnogo universytetu*, 1 (29), pp. 207-215 [In Ukrainian].
7. Ivanova, L.S. (2013). Organizatsiyno-ekonomichni zasady vyrobnyztva moloka v Ukraini [Organization and economical principles of milk production in Ukraine]. *Ekonomika i manedzhment APK*, 11 (106), pp. 154-159 [In Ukrainian].
8. Kozak, K.B. (2014). Priorytetni sfery i mekhanizmy zabezpechennja prodovolhoi bezpeky regioniv [Priority spheres and mechanisms of regional food security providing]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 4 (24), pp. 3-9 [In Ukrainian].
9. Tivonchuk, S.V., Tivonchuk, Ya.O., & Pavlocka, T.P. (2017). Rozvitok rynku vyrobnyztva moloka v Ukraini v konteksti evrointegratsiynnykh prozesiv [Development of dairy market in Ukraine in the context of European integration processes]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 25-31 [In Ukrainian].
10. Shklyaruk, Yu.E. (2017). Suchasniy stan ta tendenzii vyrobnyztva i pererobky moloka v Ukraini ta Winnitskiy oblasti [Current state and tendencies of milk production and processing in Ukraine and Vinnytsia region]. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5899> [In Ukrainian].

Rossokha V.V., Petrychenko O.A. Production and distribution of milk by volume and quality and price features

The purpose of the article is to carry out a comparative analysis of the production of self-provision of Ukrainian regions with milk, the dynamics of milk purchase and the impact of sales volumes, quality, and prices on its production efficiency.

Research methods. In the research process the following scientific methods have been used: statistical for determination of the particles in aggregate indicators; graphical for classification of regions by the level of self-provision of milk, as well as display dynamics of the milk flow to processing enterprises; grouping for determination of the impact of sales volume and marketing level on the efficiency of milk production; comparative analysis for analysis of average purchasing prices and purchasing prices for milk of different quality in dynamics.

Research results. There have been established regions with high, sufficient, and low level of self-provision of milk, changes in the structure of milk supply form of agricultural enterprises and private households to dairy factories. An impact of sales volumes and marketing level of milk in agricultural enterprises on its production efficiency has been substantiated. The average purchasing prices for milk from agricultural enterprises and private households, the dependence of the milk price on its quality, the basic indicators of milk and the level of average milk purchasing prices in the world's countries by its basis indicators in Ukraine have been analyzed.

Elements of scientific novelty. The changes in the structure of production and supply of milk for the processing of agricultural enterprises and private households have been revealed. It has been found that the average monthly prices for milk in Ukraine according to domestic basic indicators are higher in some periods than in other countries of the world.

Practical significance. There have been identified regions where the state authorities and local self-government entities need to pay attention to create conditions for solving the problems of self-provision of milk. It has been proved that the efficiency of milk in agricultural enterprises depends on the production scale, volumes of supplies to dairy factories and the quality of sold products. Tabl.: 7. Figs.: 2. Refs.: 10.

Keywords: milk; production; distribution; self-provision; supply; sales volume; price; quality; efficiency.

Rossokha Volodymyr Vasyliovych - doctor of economic sciences, professor, chief research fellow of the department of organization of management, public management and administration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: rossokha@ukr.net

Petrychenko Oleksandr Anatoliiovych - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of analysis and statistics, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsya)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Росоха В.В., Петриченко А.А. Производство и распределение молока по объемам и качественными и ценовыми характеристиками

Цель статьи - провести сравнительный анализ производства и самообеспечения молоком регионов Украины, динамики закупки молока и влияния объемов реализации, качества и закупочных цен на эффективность его производства.

Методика исследования. В процессе исследования использованы такие методы: статистический - для определения долей в совокупности, графический метод - для распределения регионов по уровню самообеспеченности молоком, рядов динамики - для поступления молока на перерабатывающие предприятия, группировки - для определения влияния объемов реализации и уровня товарности на эффективность производства молока, сравнительного анализа - для средних закупочных цен и закупочных цен за сортами молока в динамике.

Результаты исследования. Установлено регионы с высоким, достаточным и низким уровнем самообеспечения молоком, изменения в структуре поступления молока на молокозаводы сельскохозяйственных предприятий и хозяйств населения. Обосновано влияние объемов реализации и уровня товарности молока в сельскохозяйственных предприятиях на эффективность его производства. Проанализированы средние закупочные цены на молоко от сельхозпредприятий и хозяйств населения, зависимость цены на молоко от его сорта, базисные показатели молока и уровень среднемесячных закупочных цен на молоко в странах мира за его базисными показателями в Украине.

Элементы научной новизны. Выявлено изменения в структуре производства и поставки молока на переработку сельскохозяйственных предприятий и хозяйств населения. Выяснено, что среднемесячные цены на молоко в Украине по отечественным базисным показателям в отдельные периоды выше, чем в других странах мира.

Практическая значимость. Обозначено регионы, где органам государственной власти и местного самоуправления необходимо уделить внимание созданию условий для решения проблемы самообеспечения молоком. Доказано, что эффективность молока в сельскохозяйственных предприятиях зависит от масштаба производства, объемов поставок на молокозаводы и качества реализуемой продукции. Tabl.: 7. Илл.: 2. Библиогр.: 10.

Ключевые слова: молоко; производство; распределение; самообеспечение; поставка; объем реализации; цена; качество; эффективность.

Росоха Владимир Васильевич - доктор экономических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела организации менеджмента, публичного управления и администрирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

Петриченко Александр Анатольевич - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры анализа и статистики, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 21.06.2018 р.

Фахове рецензування: 17.07.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Росоха В. В., Петриченко О. А. Виробництво і розподіл молока за обсягами та якісними і цінovими характеристиками. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С. 27 – 36.

***